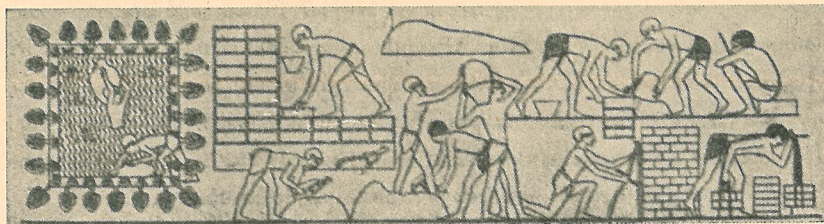

8

**1940 INNEHÅLLER: Eldstäder • Skorstenar • Yttertak •
Färdiga småstugor • Innehållsförteckning för 1940.**

TEGEL

10,000 år

tillbaka i tiden torde teglets födelsedag ligga.

Det gamla teglet har sett många medtävlare födas och dö. Överlägset kan det lugnt åse de unga materialens för-
tvivlade reklamkampanjer. Slutet blir alltid detsamma.

Men under tiden ha många lockats att för hela sitt liv bo i hus av mindervärde. Den som icke önskar bli utsatt för experimentkostnader bör med kritiskt öra lyssna på alla försäljares skyhöga lovord om förträffligheten hos det de sälja. Alla ha de det gemensamt att jämföra sig med tegel och visa för teglet oförmånliga och ofta oriktiga siffror.

Bygg med tegel och Ni undviker alla misstag och förtretligheter för framtiden.

"Teglet är nutidens material för framtiden".

Tegelbrukens Försäljnings A.-B.

STOCKHOLM

TEGEL

REDAKTIONSKOMMITTÉ: BRUKSÄGARE GUNNAR WULF,
KAPTEN CURT CAMITZ OCH DIREKTÖR JOHN BAUNGE.
REDAKTÖR: CIVILINGENJÖR C. A. STRÖMBERG
Exp. och annonskontor: Kungsgat. 32, Sthlm. Tel. 233105.
Redaktion: Norrlandsgatan 11, Stockholm. Tel. 233115.
Eftertryck utan skriftligt tillstånd förbjudet. Copyright.

ORGAN FÖR
SVERIGES
TEGEL-
INDUSTRI-
FÖRENING

Kurs i tegelbyggnad:

ELDSTÄDER

TEGEL publicerar härmed det sista avsnittet av den kurs i tegelbyggnad, som fortlöpt i numren under 1940. Det är en glädje för redaktionen att konstatera det stora intresse, som från läsarnas sida visats denna serie och vi hoppas att den bidragit till att skapa större kännedom om rätta sätt att bygga i tegel.

Måhända har någon saknat vissa uppgifter och upplysningar. Det skulle i så fall glädja redaktionen att få kännedom härom. Kanske har serien också givit anledning till vissa frågor. Redaktionen ber Er insända dessa, varefter de komma att besvaras i Tegels spalter.

Den öppna spisen såväl som kakelugnen, järnspisen och kaminen äro inredningsdetaljer, som få mindre och mindre aktualitet vid modernt byggande i städer och samhällen. Uppvärmningen sker här nästan undantagslöst med centralvärmeledning. Kakelugnar och kaminer komma sålunda alltmer ur bruk. Det blir mer ekonomiskt och mer arbetsbesparande med centralvärmeanläggning åtminstone då det gäller större byggnader. Där tillgång till gas finnes eller där den elektriska strömmen kan erhållas till fördelaktigt pris, uttränges vedspisen i många fall av gasspisen eller elektriska spisen.

På landsbygden är dock alltjämt såväl kakelugnen och liknande uppvärmningsanordningar som vedspisen allmänt i nyttobruk. Den öppna spisen kommer numer vid nybyggnad i regel icke i fråga som uppvärmningsanordning. Åtminstone icke den typ av öppen spis, som har stor eldöppning och vars rökgång står i direkt för-

bindelse med skorstenspipan. En sådan anordning blir alltför oekonomisk, emedan rökgaserna försvinna utan att ha givit ifrån sig sitt värme. Ur trevnadssynpunkt gör man däremot gärna en öppen spis, om ekonomin och utrymmet så tillåter.

Alla eldstäder, av vad slag de vara må, och med vad slags bränsle de än eldas, måste anordnas på ur brandsäkerhetssynpunkt betryggande sätt. Sålunda skall rökrörs avstånd från trävirke eller annat brännbart material vara minst 25 cm (motsvarande en tegelstens längd — normaltegelformat). Likaså skola kakelugnar, öppna spisar, inmurade vedspisar och liknande eldstäder uppställas på i murverket inlagda och brandskyddade kringklädda järnstöd (t.ex. räls eller profiljärn av erforderlig styrka).

Öppna spisar.

Den öppna spisen lever ännu kvar i vår moderna bostad, ehuru den icke längre har någon rent praktisk funktion. Brasan på

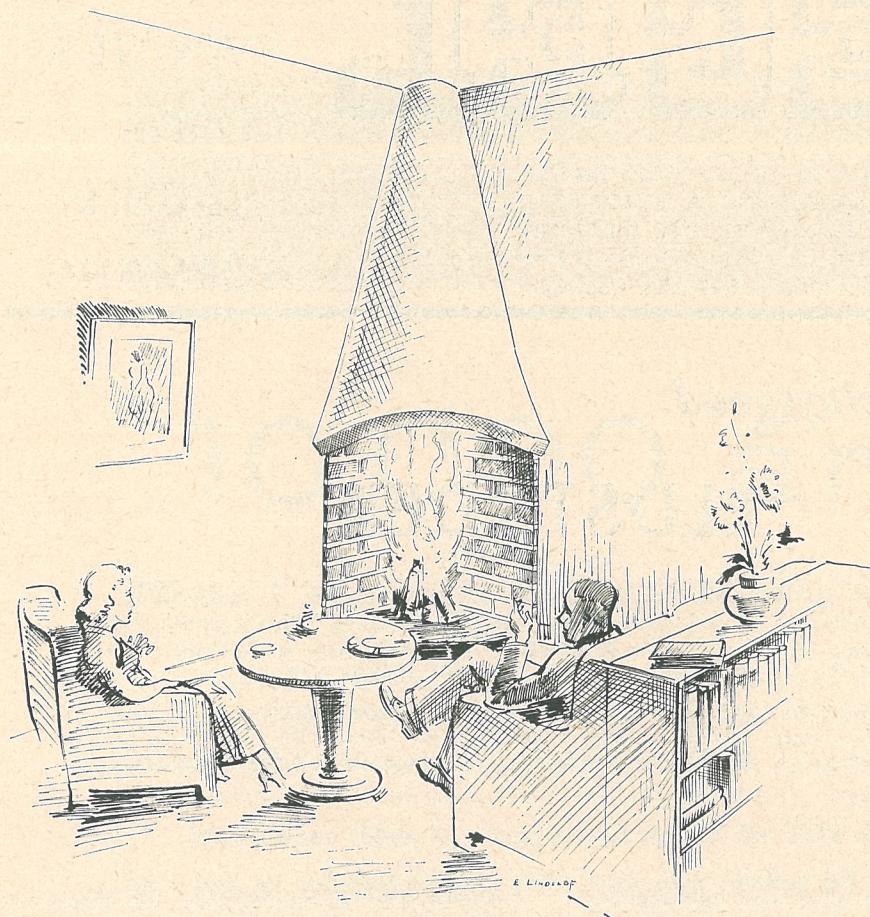

BILD I.

Brasan är hemmets medelpunkt.

en öppen härd sprider under den mörka årstiden ljus, värme och trevnad i hemmet. Även om vi ha tillgång till elektrisk belysning, så kan denna dock aldrig ge samma tjusning som den levande lågan.

När man anordnar en öppen spis, bör man tänka just på detta. Placera spisen på sådant sätt, att den icke blott berikar rummets arkitektur, utan att den också och framförallt ger möjlighet att på ett bekvämt och naturligt sätt njuta av brasan.

Den största svårigheten med öppna spisar är att få ordentligt drag. Man bortser oftast från de fundamentala förutsättningarna. Ju större spisen är och desto öppnare spisen ligger, desto större luftmängd suger den åt sig från rummet och desto större rökkanal fordras, för att kunna ta emot luft och rökgaser. Öppna spisar i äldre tid hade rökrör på 1—1½ sten i fyr-

kant. Numera brukar man utgå från en minimistorlek av ½-sten × 1-sten, vilket dock är i minsta laget.

Rökfångets form och rökkanalens anslutning till detta har även betydelse för utrökningen, likaså skorstenens höjd. En hög skorsten ger i regel bättre drag än en låg. Man får dock i detta fall se till att elda försiktigt i början, ty om skorstenen står relativt kall, är också den luftpelare, som befinner sig ovanför spjället, kall och tung och de varma rökgaserna måste då uppvärma den kalla tunga luften och övervinna motståndet hos denna.

I nybyggda hus, där murverket icke hunnit uttorka, verkar fuktigheten avkylande och försämrar draget. Samma gäller sportstugor och liknande byggnader, som stå obodda under stor del av året och där murverket genom den råa luften eller på

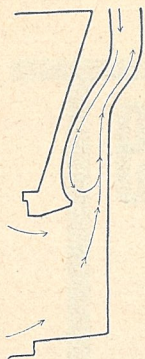

BILD 2 a.

Ärilen stiger svagt från framkanten och bakåt. Spisens bakre vägg lutar något bakåt.

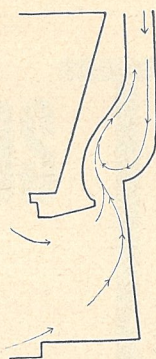

BILD 2 b.

Spisens bakre vägg lutar något framåt.

annat sätt blivit fuktigt. Bild 1 a och b visa tvenne olika murningsprinciper.

Ärilen eller det plan, på vilket veden anbringas, kan placeras högt eller lågt alltefter den utformning, man ger spisen. Ju lägre ärilen placeras, desto lättare kommer luften närmast golvet att "rulla in" i spisen och desto större krav ställs på spisöppningens och rökfångets utformning. För att hindra inrökning blir man ibland nödsakad att anbringa en skärm i ärilens framkant.

Såsom förut nämnts måste vissa försiktighetsåtgärder vidtagas mot eldfara. För att hindra eventuellt nedfallande kol att antända golvet, skall sålunda framför spisöppningen inläggas golvmaterial av icke brännbart ämne. Denna s. k. *plansten* kan göras av tegelmateriel, marmor, kalksten eller i enklare fall plåt eller cementbruk. Den skall sträcka sig minst 45 cm utanför spisens ytterkanter. Med hänsyn till brandfaran måste också de murdelar, som omgiva själva spisöppningen, vara så tjocka, att trävirke eller annat brännbart konstruktions- eller inredningsmateriel icke kan antändas genom hettan från brasan. En murtjocklek av 25 cm (en stendlängd småtegel) kan i allmänhet anses tillfyllest. Dock bör man tänka på, att eventuellt sönderbrända stenar eller trasiga bruksfogar kunna avsevärt försämra murverkets motståndsförmåga mot hettan. Blir man av utrymmes-skäl nödsakad att minska murtjockleken, måste man mellan murverk och brännbart

material anbringa isolering t. ex. av dubbla lag asbestpapp eller asbestcementplattor.

Det vanligaste materialet till öppna spisar är tegel. De ytor, som bli direkt utsatta för elden, böra vara av eldfast materiel eller i varje fall av materiel med stor motståndsförmåga. Bäst ur denna synpunkt är det eldfasta teglet, fogstruket med eldfast bruk. Klinkerplattor användas numera rätt ofta och ha visat sig hållbara. Även hårdbränt murtegel kan användas, men har icke samma beständighet mot eldens inverkan. En nymurad spis bör icke eldas, förrän murverket bundit och blivit någorlunda uttorkat. I en permanent bostad håller sig det en gång uttorkade murverket vid praktiskt taget konstant torrhetsgrad och röner sedan ingen menlig åverkan av den tillfälliga upphettningen. I en sportstuga eller annan byggnad, som endast tillfälligt bebos och där murverken kunna ta åt sig fuktighet, blir materialet däremot hårdare ansträngt. Vanligt hårdbränt murtegel kan i sådant fall vittra sönder vid kraftig eldning.

Spisens yttersidor kunna göras i synligt tegel eller beklädas med putsbruk. Även natursten såsom kalksten, marmor eller täljsten o. d. förekommer vid finare spisar. Beklädnader av marmor eller kalksten böra icke indragas för långt i själva spisöppningen, emedan dessa materiel vid mycket stark hetta sönderfalla (bränd kalk).

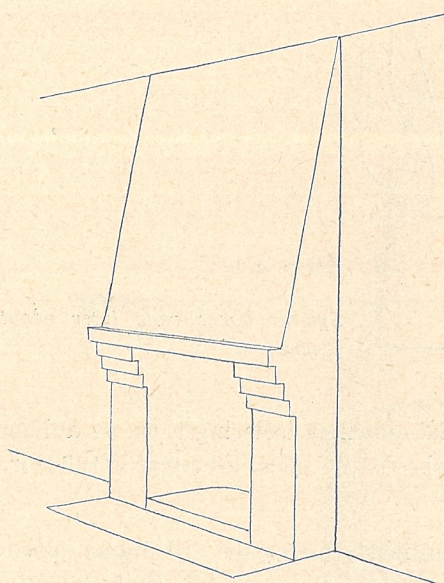

BILD 3.

Kupan uppbäres av de murade och utkragade sidopartierna. Ett par bärfjäll i kupans underdel överför lasten till de murade stöden.

Spisöppningens kanter böra vara av sådant material eller göras med sådan utformning, att de icke bli alltför ömtåliga för mekanisk åverkan. Är omfattningen putsad, bör den sålunda icke ha skarpa kanter. Det är ur praktisk synpunkt lämpligast att förse själva eldstadsöppningen med en skoning av tegelmateriel eller natursten, mot vilken putsen stannar.

Spiskupan eller *spisens överdel* torde i de flesta fall utföras av tegel. Dock förekommer även att överdelen göres av armerad betong eller i rabitzkonstruktion. Under alla förhållanden måste tillses, att en brandsäker stöttnings- eller upphängningsanordning åstadkommes och att kupan eller överdelen får säkert sammanhang med murverket. Vid konstruktion i tegel kan spisens överdel uppbäggas på murade eller utkragade stödparter (bild 3). Den kan även muras på i murverken inspända bärfjäll, eventuellt med vertikalt järnstöd från ärlplanet (bild 4). Kupan kan också utföras i självbärande valvkonstruktion,

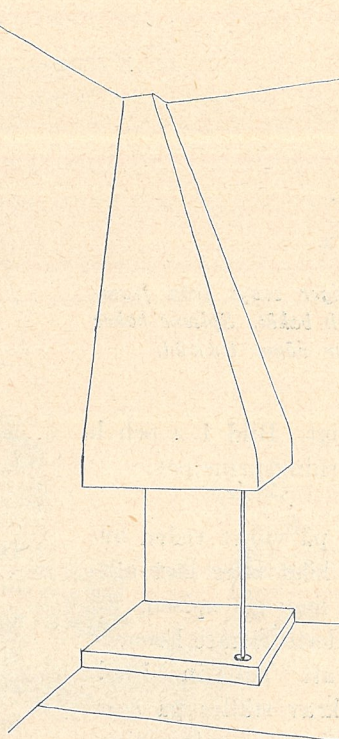

BILD 4.

Ett par sins mellan förenade bockjärn upplagda på murverk och det vertikala järnstödet, uppbär spiskupan

om sidomurarna erbjuda tillräcklig stadga som vederlag (bild 1).

I ett kommande nummer av denna tidskrift behandlas den öppna spisen ur historisk synpunkt av antikvarien i Riksanstaltsvarieämbetet, fil. dr Erik Lundberg.

Kokspisar.

Såsom förut framhållits, utträngas de förr så vanliga vedspisarna i många fall av gasspisar eller elektriska spisar. Gasspisar av äldre typ fordra s. k. avgasningsrör, som då anordnas i skorstensstocken. Moderna gasspisar äro däremot i allmänhet så konstruerade, att avgasningsrör icke erfordras. Elektriska spisar ävensom gasspisar (där dessa icke skola kombineras med inmurade vedspisar) äro vanligen fristående (på fötter) d. v. s. icke genom murning anslutna till skorstensstocken. Även moderna vedspisar kunna vara fristående såtillvida att de icke behöva anbringas på och kringgärdas med tegelmurverk. Däremot måste ju alltid vedspisens rökgaser ledas till skorstensstocken.

TEGEL

Tenggrenstorps Tegelbruk

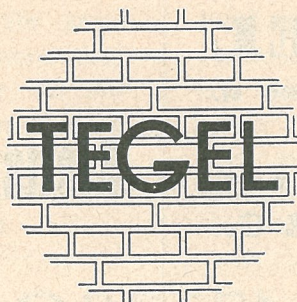
VÄNERSBORG Tel. 1251, 1252 **1,4** TEGEL

TILLVERKNINGSKAPACITET:

DIV. MURTEGEL . . . 5.000.000

TAKTEGEL 3.000.000

DRÄNERINGSRÖR . 1.500.000

ÖVER 60.000.000 MURTEGEL

produceras årligen av de tegelbruk, vi representera.

RÖTT FASADTEGEL

GULT FASADTEGEL

från Skånes förnämsta fasadtegelbruk.

VANLIGT MURTEGEL

LÄTTMURTEGEL

från ett 20-tal välkända skånska bruk

Skånska Tegelförsäljnings Aktiebolaget

MALMÖ

Tel. 71425—växel

A.-B. Förenade Tegelbruken

LINKÖPING — TELEFON 201

rekommenderar sina tillverkningar av

3"x5"x10" lättmurtegel 1,6 ■

3"x5"x10" högporöst murtegel 1,2

och mellanväggsplattor

BEGÄR VÅRA BROSCHYRER :-: INFORDRA PRISUPPGIFTER

INREGISTRERAT VARUMÄRKE

HEBY TEGELVERK

Specialité:

TAKTEGEL

Årstillverkning 10.500.000 st.

HEBY TEGELVERK
SKÖLDBERG & Co.

KOMMANDITBOLAG

Telefon: Heby 18 och 19 Växel

Slottsmöllans handslagna fasadtegel

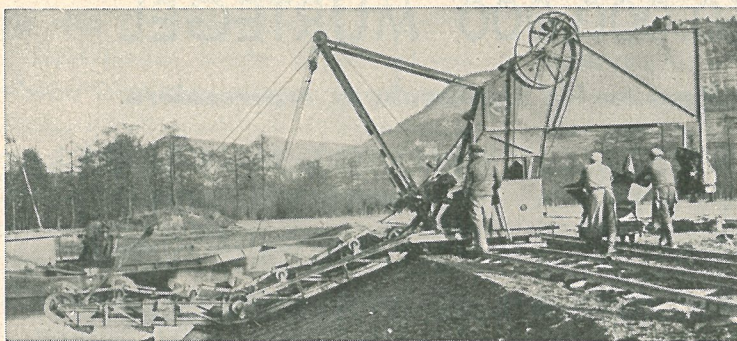
är sedan århundraden känt
för sin höga kvalité och
vackra mörkröda färg.

Slottsmöllans Tegelbruk

HALMSTAD

Tel. växel 37 00

CARL STRÖM A.-B. Stockholm C.

Tel. Växel 2354 00

Grävmaskiner

Djup- och Höjdgrävare
för Tegelbruk

Räls

Tippvagnar

Diesel-lok

All övrig

järnvägsmateriel

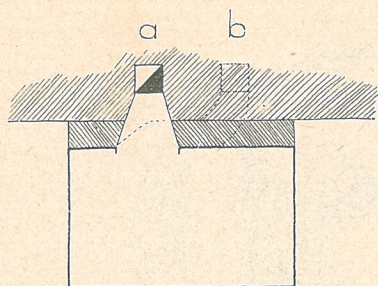

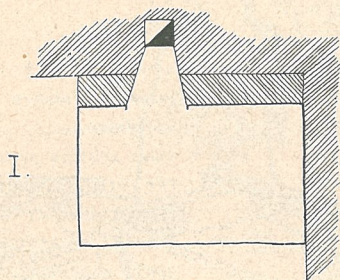
BILD 5.

Spis på fri vägg (ej hörn)

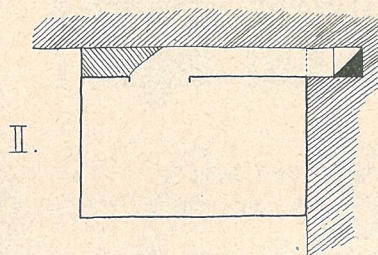
a visar den bästa anordningen.

Vid b ligger rökröret mera åt sidan.

Här gäller, att murningen utföres så, att vinklar och hörn bli möjligast mjuka. Minst 15 cm bakhäll fordras.

I.

II.

BILD 6 a och b.

Spis i hörn. I detta fall tänkes dagsbelysningen infalla från vänster — den bästa anordningen ur arbetssynpunkt.

I. Rökröret ligger mitt för rökuttaget — bäst —.

II. Rökröret ligger i hörn. I detta fall fordras minst 15 cm bakhäll. Sotningen svårare men kan klaras genom en i spishällen placerad sotlucka.

Vedspisen

(gäller även spisar, avsedda för annat bränsle) skall anslutas till skorstensstocken, i vilken anordnas kanal (rökrör) för rökgasernas bortledande. Anslutningen måste göras på sådant sätt, att draget underlättas, och att sotning och tillsyn av spisen kan ske så bekvämt som möjligt.

För spisar till vanliga bostäder fordras i regel en rökkanal på $\frac{1}{2}$ -sten i fyrkant. Större spisar såsom restaurantspisar, spisar till skolkök eller kombinationer av flera spisar fordra givetvis större rökrör alltefter spisens storlek. Bilderna 5 och 6 visa principerna för spisars anslutning till skorstensstock.

SKORSTENAR

Tegel är alltjämt det förhärskande materialet till skorstenar. Man bör helst begagna lättmurtegel eller vanligt murtegel till skorstensstockar. Vi hänvisa till en utredning å sid. 56 i Tegel denna årgång.

Varje eldstad bör ha sin egen rökkanal. Rökkanalerna skola vara möjligast raka och lodräta. Givetvis kan man icke undgå, att en del rör måste dragas i sidled, men vid sådan dragning bör iakttagas, att vinkeln mot horisontalplanet icke understiger

45°. I vissa fall måste rektangulära rör vridas ett halvt varv, för att kunna lämpligt inordnas i skorstensstocken. Vridningen får då icke bli för tvär, ty då hindras draget och försvåras sotningen.

Alla rökrör, ävensom evakueringskanaler o. d. muras med teglets slätsida vänd mot kanalen och fogarna fyllas omsorgsfullt med bruk och slätstrykas noggrant. Teglet bör vara välformat och välbränt. Skorstenens yttermurar skola i vanliga fall vara

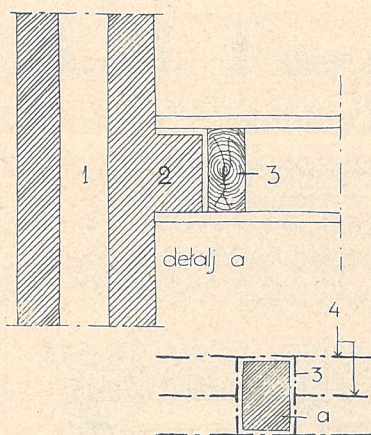

BILD 7.

- 1 Rökrör.
- 2 Utkragning med tegel.
- 3 Bjälkkottling, som uppbär värlad bjälke.
- 4 Golvbjälkar.
- a Skorstensstock.

$\frac{1}{2}$ -sten tjocka. Större rökrör, t. ex. från värmeledningspannor i större byggnader, böra omgivas av 1-stens murar. Mellan vanliga rökrör böra väggarna (de s. k. *tungorna*) vara halvsten tjocka. Detta gäller i synnerhet om röret är större än $\frac{1}{2}$ -sten i fyrkant. Tungor av tjocklek, motsvarande tegelstens tjocklek, kunna lätt sönderslås vid sotning. I allmänhet innehålla respektive byggnadsordningar föreskrifter om skorstensväggars och tungors tjocklekar.

Vid bjälklag och yttertak göras erforderliga avvaxlingar av bjälkar och takstolar och murverket utkragas, så att författningssenliga avstånd mellan rökrör och trävirke erhålles (bild 7).

Förutom köksspisar och öppna spisar förekommer i ett bostadshus även andra eldstäder såsom vattenvärmare i tvättstuga, värmepanna i det fall att centralvärmeanläggning anordnas samt slutligen kakelugn eller kamin, om sådan uppvärmning tillgripes. Kakelugn, kamin av ordinär storlek samt vattenvärmare fordra i regel endast $\frac{1}{2}$ -stens rökrör, likaså kokseldad värmepanna till mindre bostadsbyggnad. Ved-

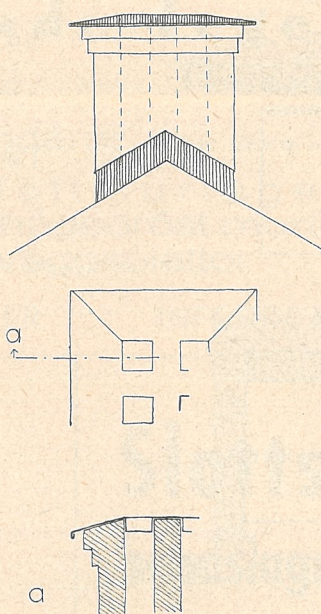

BILD 8.

- Skorsten i nock:
- a visar skorstenen sedd uppifrån
 - b visar sektion genom rökrör och skorstenskrans. Plåten klippes och nedvikas i rökrören. Plåtens språng utanför kransens ytterkant bör vara minst 5 cm.

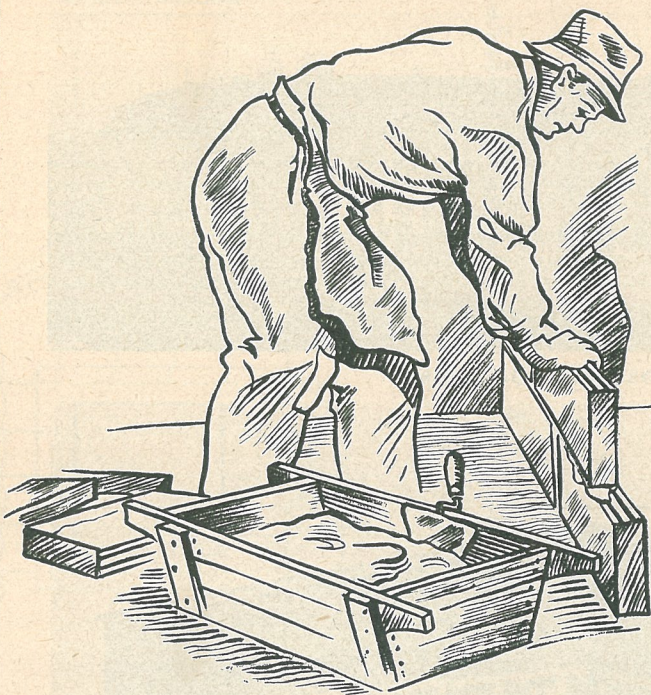
eldad värmepanna fordrar dock större rökrör.

Från kök och tvättstuga erfordras förutom rökrör även s. k. *imrör* för bortledande av imma och förbrukad luft. Imrör skola vara minst $\frac{1}{2}$ -sten $\times$ 1-sten.

Ovan yttertak kunna skorstenarna utföras på olika sätt. Skall skorstenen putsas eller inklädas med plåt, kan murtegel användas. Vill man däremot ha skorstenen i synligt och fogstruket tegel, bör fasadtegel eller utvalt hårdbränt murtegel användas.

Skorstenskransen d. v. s. skorstenens avslutning upptill, göres numera i allmänhet mycket enkel. Ett eller ett par tegelskikt utkragas och översidan av murpartierna intäckas med plåt, s. k. *överbeslag* (bild 8). Skorsten från koks- eller koleldad eldstad bör ha överbeslag av blyplåt. Koksgaserna förorsaka svavelsyrebildning och varken kopparplåt eller vanlig galvaniserad järnplåt stoppar för svavelsyran.

På en del orter är icke ovanligt, att man utför skorstenskrans av armerat cementbruk, som stålslipas. Man bör i sådant fall

En siffra som talar:

70,000 kvm. = 560,000 st.
högporösa tegelmellan-
väggsplattor äro levererade
av oss till Karolinska Sjuk-
huset.

Fråga honom

— han vet besked

**att VALLA-plattorna äro lätta att
hugga och så äro de raka*...**

7

goda egenskaper hos våra
mellanväggsplattor

- 1** Brandsäkra
- 2** Ljudisolerande
- 3** Volymbeständiga
- 4** Spikbara
- 5** Fria från fukt
- 6** Kemiskt neutrala
- 7** Lätta att hugga och
bila

Walla-plattornas många värdefulla egenskaper erkännas av alla byggmästare och byggherrar. De utgöra ett tillförlitligt mellanväggsmaterial, som är brandsäkert, ljudisolerande, fritt från fukt, lättarbetat och volymbeständigt. Tala med en fackman om Walla-plattornas egenskaper. Då får ni veta varför de äro de mest sålda i landet.

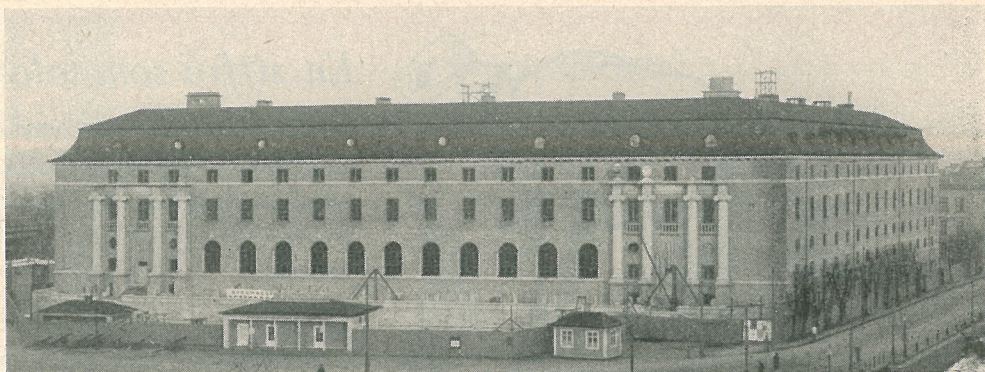

** Vår patenterade tillverkningsmetod gör
att våra plattor äro absolut raka.*

*Landets största tillverkare av
tegelmellanväggsplattor.*

TEGELBRUKSAKTIEBOLAGET WALLA — Katrineholm

Postadress: Katrineholm. Telefon: Tegelbolaget.

POSTHUSET, GÖTEBORG

STADSTEATERN, GÖTEBORG

Lomma handslagna fasadtagel. Gult och Gulgrönt.

Bland byggnader uppförda av vårt fasadtagel märkas:

Sjöfartsmuseét,	Göteborg
Konstmuseét,	„
Karl Johans skolan,	„
Skandinaviska Bankens nybyggnad,	„
Tobaksmonopolets	„ Arvika
„	„ Hallsberg
Eksjö Nya Polishus,	Eksjö
Karlskrona Konserthus,	Karlskrona
Post- och Telegrafverket,	Sölvesborg

A.-B. LOMMA TEGELFABRIK

Tel. 2 & 4.

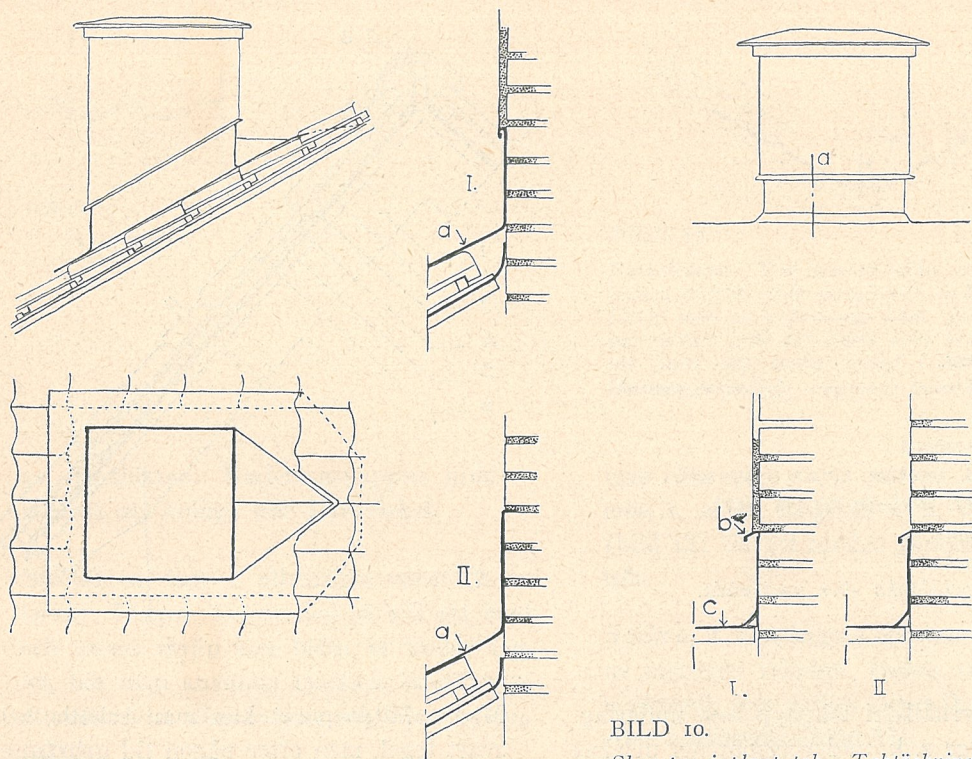

BILD 9.

Skorsten nere på takfallet (ej inock). Här måste uppläggas en plåtnock å översidan (bakom skorstenen) för att leda vattnet åt sidorna. Nederbestaget utdrages över, respektive införes under teglet samt uppdrages på skorstenens sidor 15—20 cm.

- I Putsad skorsten. Plåten (a) kan även uppdragas över putsen och med en kant införes i denna.
- II Fogstruken skorsten. Plåten förses med kant som införes i fogen.

anbringa asfaltsisoleringsfilt mellan tegel och cementbruk, ty eljest kan teglet taga skada av vattengenomslag. Cementkransen måste även utdragas några cm utanför tegellivet och i underkanten förses med droppnåsa, som hindrar vattnet att suga in till skorstenslivet.

BILD 10.

Skorsten i plant tak. Taktäckning av underhållsfri takpapp:

I Putsad skorsten.

II Fogstruken skorsten.

Den underhållsfria pappen uppdrages på skorstenens sidor c:a 20 cm och klistras fast. Här är visat ett plåtbleck, inlagt i liggfog. Vid fogstruken skorsten kan man eventuellt utesluta plåtblecket och i stället invika pappen i fogen. En trekantigt av trä bör inläggas i vinkeln mellan tak och skorsten, så att en mjukare övergång bildas.

I anslutning mellan skorsten och yttertak är även vanligast med plåtgarnering, s. k. nederbeslag (bild 9 o. 10). Äldre anordningar t. ex. med teglets utkragning över taktäckningsmaterialet förekomma numera ytterst sällan.

YTTERTAK AV TEGEL

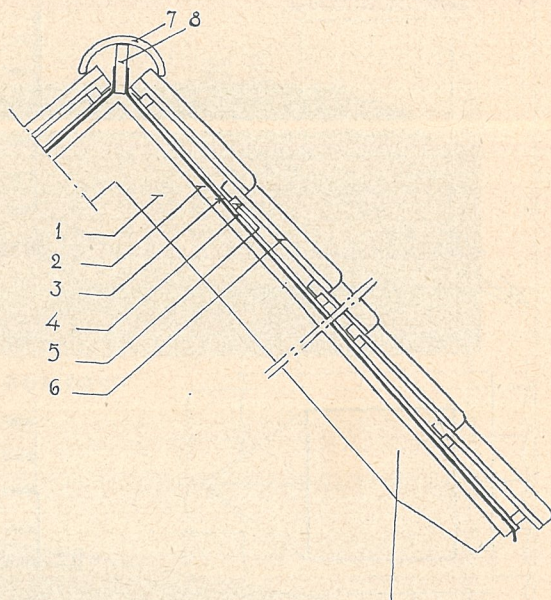
Tegeltaket har många fördelar, såsom
god väderbeständighet,
säkerhet mot eldfara,
lätt att lägga,
lätt att reparera,
vackert utseende,
utmärkt ekonomi.

Vi skola icke gå närmare in härpå utan i stället genomgå hur tegeltaket bör utföras.

Det är i allmänhet god ekonomi att använda prima taktegel. Likaså är det i långa loppet ekonomiskt fördelaktigt att använda en

BILD 11.

1. Taksparre.
2. Yttertakpanel (vanligen 2,5 cm råspåntade bräder).
3. Underlagspapp.
4. Ströläkt, tjocklek 1,2 cm eller mer.
5. Tegelläkt, vanligen 2,5 cm tjock.
6. Tegelpanna.
7. Nocktegel.
8. S. k. nockplanka eller nockbräda.

tunn underhållsfri takpapp som underlag. Den vanliga s. k. underlagspappen urlakas och sönderdelas av kondensvatten och annan fuktighet och av solhettan. Ett tegeltak av prima taktegel och med förstklassig underlagspapp är praktiskt taget underhållsfritt. Att en eller annan panna sönderslås eller på annat sätt skadas och måste utbytas, kan givetvis icke undvikas, men reparationen är ju synnerligen enkel till skillnad från reparation av vissa andra taktäckningsmaterial.

Taktegel förekommer, såsom vi veta, dels som enkupigt, dels tvåkupigt. Det tvåkupiga teglet *ligger* bättre och ger en tätare täckning, under det att det enkupiga ger en vackrare struktur. Det enkupiga teglet förekommer emellertid även falsat, varigenom en tätare täckning ernås (mera undantagsvis förekommer även tvåkupigt tegel falsat).

Vill man ha ett mörkt tegeltak, kan en behandling med trätjära eller asfaltpreparat utföras. Bäst ur beständighetssynpunkt är, om teglet i varmt tillstånd behandlas, d. v. s. omedelbart efter bränningen.

Med asfaltpreparat kan man erhålla hel svart tegel, men efter någon tid urbrännes och urlakas asfalten, så att teglet ljusnar. Denna valörförändring sker dock icke likartat, utan teglet blir i någon mån skäckigt. Med trätjära behandlat tegel ljusnar vanligen mer än asfaltbehandlat, men det blir jämnare i färgen.

Tegeltak kan utföras med eller utan tätt underlag. På bostadsbyggnader och liknande användes alltid tätt underlag (bild 11). På vissa uthusbyggnader o. d. kan man däremot lägga teglet på s. k. bärläkt, som spikas direkt på takstolarna. Bärläkten måste då ha sådan styrka, att den håller för teglets tyngd jämte snöbelastning och tillfällig belastning av t. ex. en person.

Tätt underlag består vanligen av 2,5 cm råspåntade bräder, varå utlägges underlagspapp och tvenne lag läkt. Första läktlaget, den s. k. *ströläkten*, lägges i takfallets riktning och vinkelrätt mot ströläkten lägges *tegelläkten* på vilken teglet anbringas. Ströläkten avser att bilda mellanrum mellan tegelläkten och pappen, så att inträngande drivvatten eller vatten från inryd snö kan avrinna, utan att uppdämmas

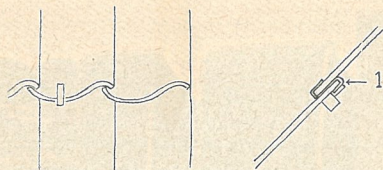

BILD 12.

1. Stormkramla.

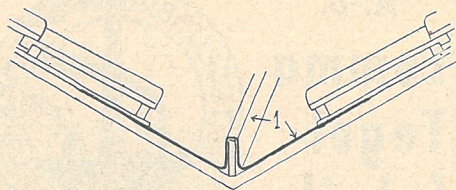

BILD 13.

Vinkelränna. Om tvenne olika stora eller olika branta takfall bilda motgående vinkel, bör rännan försees med en uppstående kam. Därigenom hindras vattnet från det större eller brantare takfallet att falska upp under teglet i det mindre eller flackare takfallet.

av tegelläkten. Underlagspappen hindrar vattnet att tränga ner i trävirket.

Ströläkten kan i allmänhet vara 1,2 cm tjock. Ligger byggnaden så till att barr och annat skräp kan blåsa in under teglet, bör man använda tjockare ströläkt, så att avskrädet ick fastnar och dämmer upp vattnet.

Ett tegeltak bör ha god lutning. I södra och mellersta Sverige minst 25°, i norra Sverige samt i kusttrakter helst 30 ° eller mer. Undantagsvis kunna tegeltak läggas flackare, men man bör då använda underhållsfri underlagspapp med klistrade skarvar.

I vanliga fall spikas samtliga tegelpannor i nedre tegelraden i varje takfall och dessutom ungefär var 5:e panna å takytan i övrigt. Vid mycket branta tak och där byggnaden är utsatt för stark blåst, får

man ofta spika varje panna. Ibland måste man t. o. m. tillgripa s. k. stormkramlor (bild 12) för att hindra pannorna att glida isär.

Nocken, d. v. s. högsta spetsen mellan tvenne mötande takplan, täckes vanligen mednocktegel, som spikas i en s. k. nockplanka eller nockbräda (bild 11).

Enkla takformer lämpa sig bäst för tegeltäckning. Vanligt gavlat sadeltak är den allra lämpligaste takformen. Valmat tak, d. v. s. med lutning åt byggnadens alla fyra sidor, medför att teglet måste klippas vid anslutningarna till de lutande nockarna. Vid inåtgående takvinklar måste även teglet klippas och här måste också s. k. vinkelrännor anordnas. Vinkelrännorna böra då utformas enligt bild 13.

Vid gavelrösten kan teglet anslutas på olika sätt. Bilderna 14 a, b och c visa olika alternativ.

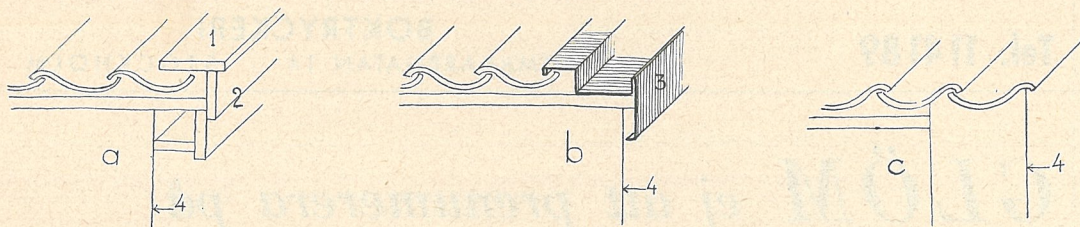

BILD 14.

Takteglets anslutning till gavelrörsten. a visar vanlig anslutning vid trähus. 1. s. k. vattbräda. 2. s. k. vindshiva. 4. gavelfasadliv. b visar anslutning med plåt (3) lämpligt vid putsad fasad. Observera den uppstående kanten, som hindrar regn- och smältvatten att rinna ner över fasaden. c visar teglets anslutning till putsad tegelfasad. Den yttre tegelraden lägges lämpligen i bruk. Anordningen lämplig endast sydsverige och på Gotland.

A.-B.
Lomma
Tegel-
fabrik

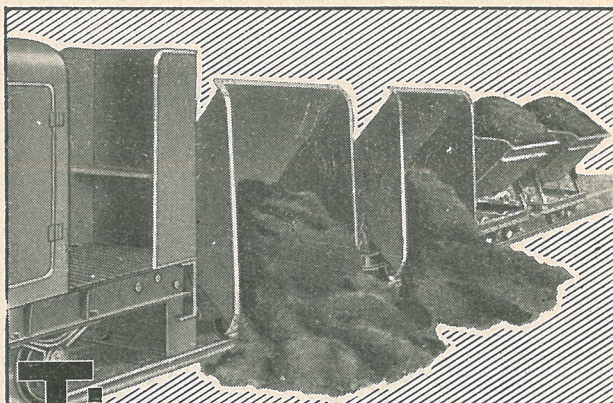

Lomma. Tel. 2 & 4.

Vi uppföra fabriksskorstenar.
Reparationer utföras.

Bland byggda skorstenar märkas:

Halla A/B, Kotka, Finland		87 m.
Orebro Pappersbruk, Orebro		75 "
A/B Mölnbacka Trysil, Deje		65 "
Svenska Sockerfabriks A/B, Arlöv		61 "
Lidköpings Sockerfabrik, Lidköping		50 "
Adolf Bratt & C:o, Göteborg		50 "
Fengersfors A/B, Tösse		50 "
Munksjö A/B, Jönköping		45 "
A/B Papyrus, Malmö		43 "
Sandvikens Järnverks A/B, Sandviken		40 "
Surte Glasbruk, Surte		40 "
" " "		32 "
" " "		32 "
Malmöhus Läns Sjukvårdsinrättningar, Lund		38 "
Länslasarettet, Karlstad		35 "
Karlshamns Elektricitetsverk, Karlshamn		35 "
Statens Järnvägar, Boden		30 "

Tippvagnar

**Hjulsatser
Växlar
Vändskivor**

från välsorterat
lager. Offert och
katalog på begäran.

Sonessons
A.-B. WILH. SONESSON & C:o
Stockholm Malmö Göteborg

REM-, KUGGHJULS- och LINSMÖRJOR
PRESENINGS- o. REMOLJOR, REMVAX

A. E. Fernstedt & Co, Motala

Tel. 107

Motala Tekniska Fabrik

Etabl. 1890

För trycksaker

A.-B. THELIN & BECKMAN
BOKTRYCKERI

Tel. 11 41 89

LUNTMÅKAREGATAN 14 - STOCKHOLM

GLÖM ej att prenumerera på

BYGGMÄSTAREN för 1941.

Postgirokort finnes inlagt i detta nummer.

TEGEL

1940

Organ för Sveriges Tegelindustriförening

REDAKTIONSKOMMITTÉ: BRUKSÄGARE GUNNAR WULF,
KAPTEN CURT CAMITZ OCH DIREKTÖR JOHN BAUNGE.
REDAKTÖR: CIVILINGENJÖR C. A. STRÖMBERG

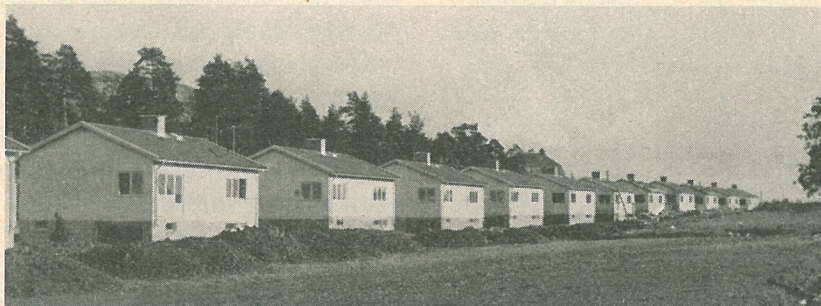
INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	sid.		sid.
Balkuppläggning	108	Olika slag av tegel och vartill det an-	
Brukets beståndsdelar	77	vändes	25
Byggmästarens uppgifter	1	Murtegelsorter	75
Eldstäder	153	Putsad fasad	137
Färdiga småstugor	165	Putsproblemet	35, 151
Förankringar	99	Sol i källaren	111
Golv	25	Skorstenar	159
Har tegelhuset några fördelar framför		Skorstensstockar, Vissa murstenars	
trähuset	45	lämplighet för	51
Hållfasthet	70	Tegelfasad	140
Innerväggar	89	Tegeltillverkning	56
Kampen mot trähusbebyggelsen genom		Teglet och törsten	112
tiderna	8	Trappor	95
Kretsgången	111	Värmeisolering	70
Lerans och teglets kemi	13	Yttertak	161
Lättväggar	91	Ytterväggar	69
Murningen	83	Överkragning	102
		Öppna spisar	153

Speciell innehållsförteckning för serien Kurs i tegelbyggnad:

	sid.
1. Byggmästarens uppgifter	1
2. Olika slags tegel och vartill det användes	25
3. Har tegelhuset några fördelar framför trähuset?	45
4. Ytterväggar	69
Hållfastheten	70
Värmeisoleringen	70
Olika murtegelsorter	75
Brukets beståndsdelar och beredning	77
Murningen	83
5. Innerväggar och golv	89
För innerväggar nödvändiga egenskaper	89
Material till bärande innerväggar	90
Material till lättväggar	91
Golv och trappor	95
6. Förankringar, överkragning av muröppningar,	
balkuppläggning	99
Förankringar	99
Öppningar i murverk	102
Balkuppläggning	108
7. Putsade fasader och tegelfasader	133
Putsad fasad	137
Tegelfasad	140
8. Eldstäder	153
9. Skorstenar	159
10. Yttertak	161

FÄRDIGA SMÅSTUGOR

Under sommaren och hösten 1940 har i Stockholm färdigställt ett antal småstugor av tegel. Dessa ha utförts på samma sätt som varje kvalitetsbebyggelse nämligen med anlitan av fackkunniga yrkesarbetare. Det är byggnadsarbetarnas fackorganisationer och närmast Stockholms Murarefackförening, som tagit detta initiativ till ett riktigare sätt att bygga småstugor. Den vanliga metoden med monteringsfärdiga trähus, som uppföres av den blivande ägaren, är givetvis ur många synpunkter olycklig. Det har ansetts, att det varit den enda möjliga av kostnadsskäl. Det nu genomförda projektet visar emellertid, att man kan lösa småstugeproblemet inom samma ekonomiska ram på ett fullgott sätt genom rationaliserad framställning av småstugor i tegel.

Ombudsman Simon Simonson, som varit den drivande kraften vid genomförandet av detta projekt, klarlägger i nedanstående artikel problemet och hur detta lösts. I förra numret av Tegel återgavs resultatet av en utredning, som bekostats av tegelindustrin. Det väsentligaste resultatet av denna var planlösningar till 4 olika typer småstugor. Denna utredning och nedanstående artikel komplettera varandra och visar hur problemet bör lösas.

Småstugebegreppet.

Det är ungefär 12 år sedan begreppet småstuga framfördes första gången. I begreppet småstuga bör egentligen endast ligga, att det rör sig om ett litet enfamiljshus. I det allmänna medvetandet har begreppet emellertid närmast förknippats med massproduktion av identiskt lika hus. Härom är icke

något att säga. Däremot får man givetvis icke i begreppet småstuga inbegripa den hittills vanligaste metoden för framställandet, d. v. s. monteringsfärdiga trähus, som ägaren själv uppför.

Detta att ägaren själv skall uppföra huset har hittills varit absolut knutet till småstugebebyggelse. Det har ansetts, att den för många familjer utomordentliga bostadsform, som småstugan bjuder, icke ekonomiskt kan genomföras på annat sätt än att ägaren själv bygger huset. Detta innebär i realiteten, att uppförandet sker av icke yrkeskunnigt folk. Att det visar sig ekonomiskt fördelaktigt, grundar sig därpå, att timlönen för ägaren räknas till utomordentligt blygsamt belopp.

Metoden har emellertid många utomordentligt stora nackdelar, och det vore vara lämpligt att något närmare uppehålla sig vid dessa för att få problemet i sin helhet belyst.

Småstugan innebär lösningen av ett socialt problem. Vi ha i vårt land nu kommit fram till 8 timmars arbetsdag. Detta innebär givetvis icke, att människor på sin fritid ej skola sysselsätta sig med arbete av annat slag. Ofta är ju den bästa rekreationen omväxling i arbetet, och hemarbete inom förnufts-

enliga gränser är därför naturligtvis en mycket god fritidssysselsättning. Men det kan icke anses lämpligt, att ett socialt problem, som ju bostadsfrågan är, löses genom att 8-timmarsarbetsdagen sättes ur kraft. Om ägaren och hans familj själv skall bygga sin småstuga, innebär detta i realiteten, att de åtaga sig en dubbel arbetsdag. Detta medför, att de slita ut sig själva, och det är ju inte på så sätt bostadsfrågan skall lösas.

Byggnadsmetoden har även annan asocial verkan. Den som på varje fritidstund arbetar med sitt bygge, kan icke under den ordinarie arbetstiden prestera ett fullgott arbete. Begränsningen av arbetsdagen och specialiseringen av arbetarna innebär ju även den fördelen och måste innebära, att arbetstiden utnyttjas effektivt. Därför måste fritiden verkligen vara en fritid, som beagnas till rekreation.

För arbetarna och även för arbetsgivarna måste det också vara förnuftsvidrigt, att en hel industri upplägges med utgångspunkt från fullständigt avtalslösa förhållanden och löner, som icke alls äro i nivå med avtalen. Ty den timpenning icke fackkunniga småstugebyggare kan komma upp till är utomordentligt låg. Det må givetvis vara var och ens ensak, om han icke värderar sin arbetstid, men man kan ju lätt inse vilka konsekvenser, som kunna dragas av detta.

Vid sidan av den sociala sidan finnes även en teknisk sida av problemet. I vårt land berömma vi oss av en hög teknisk utveckling. Denna har nåtts just genom att vi ha yrkeskunniga arbetare, som utföra resp. arbeten. Våra bostäder äro i vanliga fall av hög kvalitet, därför att de utföras av yrkeskunniga arbetare. När det gäller en sådan viktigt bostadsform som småstugan, har

man plötsligt sänkt sina anspråk, ty det är alldeles självklart, att det byggnadstekniska resultatet måste bli mindre gott, då arbetet utföres av icke kvalificerade arbetare. Detta är förnuftsvidrigt såväl ur teknisk synpunkt som ekonomisk, ty genom förfaringssättet erhålles med det givna materialet ett betydligt sämre resultat än som är nödvändigt, och alltså innebär det ett slösande med materialet och en national-ekonomisk förlust.

Det ligger kanske i svenskens natur att tro sig vara byggmästare, men byggnadsyrket kräver — kanske i högre grad än något annat yrke — verkligt fackkunniga arbetare, för att resultatet skall bli gott. Man kan icke genom instruktioner möta alla de problem, som måste lösas på arbetsplatsen, då ett bygge uppföres.

Givetvis kan det tänkas, att resultatet av småstugebebyggelsen dock blir tekniskt gott, nämligen om småstugebyggaren har goda vänner, som äro byggnadstekniker och som ställa sina tjänster till förfogande, men då har man också kommit ifrån den låga kostnaden. Ty även om det heter, att dessa vänner arbeta gratis, så blir avlöningarna till dem ofta dyrare. Man måste räkna med dem även om de ersättas i natura, och var och en vet ju, att väntjänster av detta slag aldrig kunna bli betalda.

För småstugebebyggelsen bör alltså gälla, att den är utförd av yrkeskunniga arbetare. Det har emellertid hittills ansetts, att småstugebyggenas fördelar helt skulle försvinna, om byggnadsarbetarna kopplades in på detta område, och om man tillämpade ordnade avtalsförhållanden. Byggnadsarbetarnas fackorganisationer ha därför velat visa allmänheten och myndigheterna, att en yrkesmässigt uppförd småstuga kan färdigställas inom den eko-

nomiska ram, som måste gälla för småstugebebyggelsen.

Man måste ha för ögonen, att den vanliga småstugan aldrig blir så billig, som det säges. Reklamen för småstugor ha tyvärr icke alltid varit vederhäftig. Det är ju icke uteslutande uppförandekostnaden, som är avgörande utan i lika hög grad underhållskostnaden. Det har visat sig, att denna vid de vanliga småstugorna blir mycket hög. Underhållet måste ta vid redan då stugan är färdig. Svensken är nu en gång inställd på kvalitet, och om han märker, att småstugan icke ger honom detta, kommer han nog snart att söka sig en annan bostadsform.

Föreningen Färdiga Småstugor bildas.

Ovanstående resonemang är bakgrunden till att Stockholms Murarefackförening i början på året planade ett småstugeområde, som skulle bebyggas på vanligt, byggnadstekniskt riktigt sätt. Området skulle bebyggas av yrkesarbetare enligt avtalsenliga löner och skulle färdigställas helt, så att ägaren endast hade att flytta in. För att lösa frågan praktiskt bildades en särskild ekonomisk förening med namnet Färdiga Småstugor. Föreningens stadgar avfattades så, att fackföreningen tillförsäkrades det avgörande inflytandet. Denna förening inköpte tomter och byggde småstugor såsom ett vanligt byggnadsbolag och försålde dem sedan till ett visst pris.

Tomtinköp och finansering.

Tomterna inköptes vid Enskede och Bällsta. För varje stuga beräknades en tomt på c:a 500 m². Stockholms stads myndigheter lämnade sin medverkan till projektets förverkligande däri- genom, att de ställde tomtmark till för-

fogande på vanliga villkor och lämnade byggnadskreditiv.

Den slutliga finansieringen har ordnats på följande sätt: Ett bottenlån på 50 % av värdet ligger amorteringsfritt, och ett lån mellan 50 och 70 % av värdet, amorteras på 15 år. Båda lånen äro tagna i tomträttskassan. Mellan 70 och 90 % av värdet erhöles lån av Stockholms stad. Detta skall amorteras på 25 år. Den egna insatsen är beräknad till 10 %. Då en stuga kostar 17 000 kronor, belöper sig alltså den egna insatsen till 1 700 kronor.

Emellertid har principen för småstugeverksamheten varit, att småstugebyggaren icke skulle behöva ha tillgång till några kontanter. I realiteten har detta inneburit, att han behövt mellan 500 och 1 000 kronor, ty dels utgå vissa kostnader för handlingar etc., dels erfordras alltid vissa redskap. För att göra de ekonomiska förhållandena fullt jämställda med dessa, har fackföreningen ordnat så, att ett extra topplån på 1 000 kronor beviljades de som icke hade några egna tillgångar.

För samtliga lån gäller en fast ränta av 5 %.

Årskostnaden.

Småstugorna kunde som nämnts säljas för 17 000 kronor. Årskostnaden beräknas till mellan 1 300 och 1 400 kronor. Efter 15 år beräknas dessa ha minskats till c:a 1 000 kronor och efter ytterligare 10 år till 750 kronor.

Det bör kanske påpekas, att det f. n. inte torde gå att framställa nya småstugor för 17 000 kronor, speciellt på grund av transportkostnadernas stora ökning.

Byggandets organisation.

För att den nämnda kostnadsramen skall kunna hållas måste byggandet

givetvis ske synnerligen rationellt. Detta torde icke vara möjligt med mindre än att ett 50-tal stugor byggas samtidigt. I detta projekt har byggts 37 stugor vid Enskede gård och 20 stugor vid Bällsta.

Materialvalet.

Principen för denna industriella framställning av småstugor var ju att åstadkomma en förstklassig småstuga. Med hänsyn härtill beslöt man sig även för att de skulle utföras av tegel. Av avgörande betydelse vid materialvalet var även, att småstugebyggandet skulle bjuda arbetstillfällen för så många arbetare som möjligt, och därvid borde tillfällena fördelas så rättvist som möjligt mellan de olika arbetarekategorier. Skall man bygga hus med denna utgångspunkt, skall man bygga av tegel. Tegelhuset ger den jämnaste fördelningen av arbetstillfällen.

Planlösningen och utförandet

För planlösningen beslöt man sig att utgå ifrån Stockholms stads småstugetyper nummer 6 men med vissa förändringar. Omarbetandet av planlösningen, så att den lämpade sig för tegelmaterial och för de i detta fall speciella förhållandena utfördes av arkitekt *Cyril Marcus*. Stugorna försågos med öppen spis och marmor i fönstren, rostfritt stål i köket etc. Det visade sig, att köparna önskade detta kvalitets-

utförande. Taket täcktes av samma orsak med tegelpannor.

Skorstensstocken utfördes på sådant sätt, att vilken slags eldstad som helst skall kunna insättas i stugans olika utrymmen. Detta är givetvis av betydelse särskilt under nu rådande förhållanden på bränslemarknaden.

Planlösningen framgår av de ritningar, som visas på annan plats. Dessa erfordra knappast några kommentarer.

Husen försågos med vatten, gas och elektricitet. Den som så önskade kunde mot en merkostnad få varmvatten och badrum i källare. Dels finns det ett särskilt utrymme disponerat för bad och dels är det möjligt att inmontera ett badkar i stället för tvätthon i tvättstugan. Den som så önskade kunde även få garage byggt i källarvåningen.

Med hänsyn till följande artikel om byggets organisation av den ansvarige byggmästaren torde dessa upplysningar vara tillfyllest.

Det måste sägas, att projektet utfallit utomordentligt gynnsamt. Vi äro övertygade om, att vi visat vägen till den rätta lösningen av småstugeproblemet och hoppas, att många föreningar eller enskilda skola följa initiativet. Föreningen Färdiga Småstugor stå gärna till tjänst för den som vill ha upplysningar utöver det ovan lämnade beträffande vår organisation av arbetet.

Simon Simonson.

Byggnadstekniska och organisatoriska frågor vid byggandet av färdiga småstugor.

Nedan redogör byggmästare Gösta Bäckström för frågor av byggnadsteknisk och organisatorisk art i samband med utförandet av de färdiga småstugorna.

Byggandet av småstugor av tegel påbörjades i Enskede den 14 maj och i

Bällsta den 11 juni. I Enskede stodo de klara för inflyttning den 1 oktober och i Bällsta något senare. Arbetet blev fördröjt och försvårat genom omöjligheten att få flytande bränsle till transporter och till arbetsmaskinerna.

Vi betraktade Bällsta och Enskede som två skilda arbetsplatser, men planläggningen av arbetet, alla inköp och all organisation skedde givetvis enhetligt. I Bällsta fanns en särskild verkmästare anställd som arbetsledare under under-teknad. I övrigt handhade under-tecknad arbetsledningen ensam.

Ur arbetsbeskrivningen av byggnaden kan vara lämpligt att återge följande.

Ytterväggarna murades av högporöst tegel, men icke med det vanliga förbandet utan med två löpskikt. Vid så låga hus, som det här gäller, kan detta icke medföra någon nackdel ur stabilitetssynpunkt. Man räknade däremot med bättre värmeisolering, då inga genomgående stenar funnos. Den mellanliggande fogen fylldes icke, varigenom ett tunt luftskikt erhöles. Detta ger en god värmeisolering. Väggarna putsades med kalkbruk, och väggtojockleken för den färdiga väggen blev 28 cm.

Bärande innerväggar utfördes av $\frac{1}{2}$ -stens murtegel, alltså väggtojocklek 15,5 cm. Övriga innerväggar av 7 cm plattor.

Grundförhållandena voro något olika på olika ställen. På vissa ställen kunde grunden nedföras till berg, och på andra andra vila husen på fast lerbotten. I Bällsta utgjordes grunden delvis av gammal sjöbotten, varför husen här vila på hela plattor. Kostnadsökningen i sistnämnda fallet utjämnades av Stockholms stad. Grunden utfördes i övrigt av 20 cm cementhålstén. För bottenplattorna begagnades betong i blandningen $1 \times 3 \times 5$ utan sparsten. För ytter- och innermurarna götos i samband med plattorna grundmurar av betong till 15 cm höjd över färdigt källargolv. Utvändigt under mark isoleras med asfaltmastix och sockeln grundas och putsas med cementbruk och avfärgas. Dräneringen utfördes medelst stenfylt dräneringsdike runt

grunden med botten minst 20 cm under källargolvets nivå.

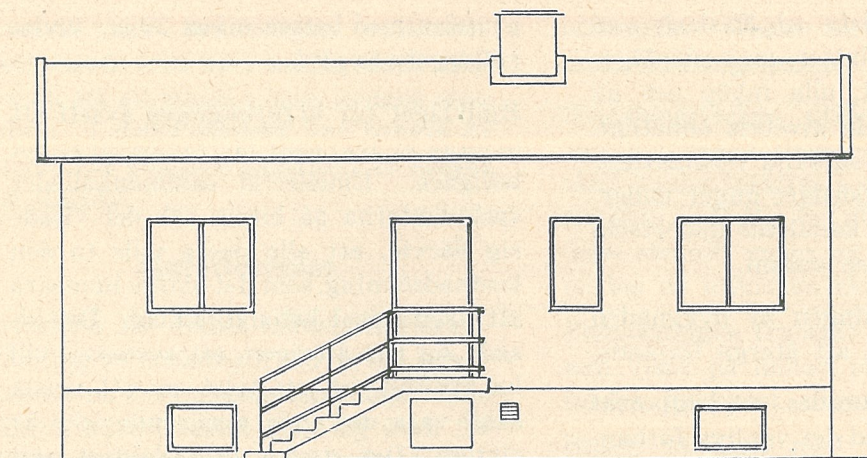
Bjälklaget var ursprungligen avsett att utföras av trä, enär det skulle bli något billigare. Emellertid sammankallades spekulanterna på husen och det visade sig därvid, att alla dessa ville ta den kostnadsökning, som det skulle innebära att bygga med betongbjälklag. Det visade sig här återigen, att svensken vill ha kvalitet och att talet om att priset skall vara det enda avgörande icke är riktigt. Det strider otvivelaktigt mot det svenska kynnet att skaffa sig annat än kvalitetssaker.

För bjälklaget gällde följande arbetsbeskrivning:

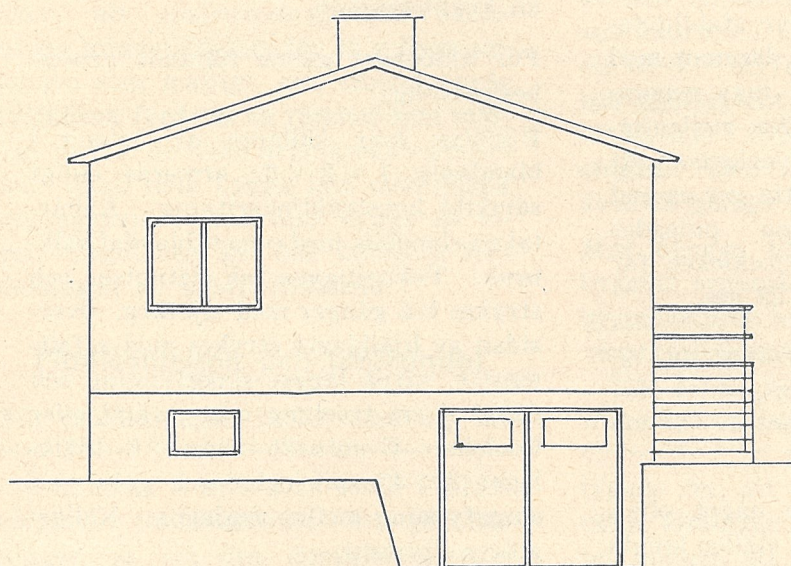
Bjälklag över källaren av betong i blandning $1 \times 3 \times 3$; armeras enligt särskild konstruktionsritning. Källartaken slammas med cementblandat kalkbruk. Tvättstugans tak slätputsas och strykes två gånger med oljefärg. Översidan av bjälklaget strykes med asfaltmastix, varpå lägges slaggfyllning och därpå 4 cm treetong och parkett eller linoleim. Eventuellt lägges å bjälklaget $2'' \times 4''$ spikreglar och golv med slaggfyllning mellan reglarna. Källargolv av cement.

Taket utfördes i ungefär 33° lutning och med takstolar av $2\frac{1}{2}'' \times 6''$ halvrent virke uppställas på ett inbördes avstånd av högst 1,1 meter. Taket täckes med tvåkupigt taktegel.

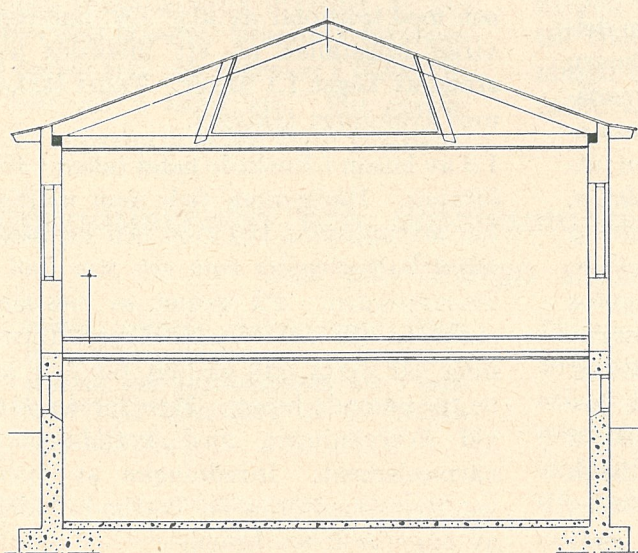
I 3 av husen i Enskede lades taken i 45° lutning. Härigenom fick man möjlighet att upprätta två rum och en liten, mörk hall eller ett rum och stor hall i övervåningen. På grund av bestämmelserna för områdenas enhetsutformning var detta inte möjligt för mer än de tre nämnda husen. Man försåg därvid övervåningen med tvättfat och värmeelement. Inredningen av övervåningen medförde en kostnadsökning av ungefär 2 000 kronor.

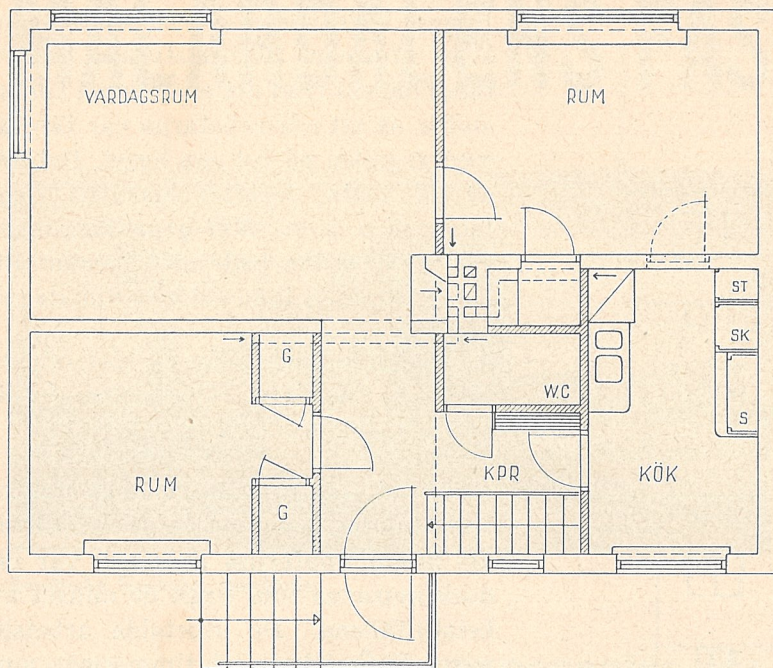
Entréfasad

Gavel

Sektion

Bottenplan

En våning och källare
under hela huset.
Hela källarutrymmet
dock icke alltid in-
rett.

Planmått exkl. ytter-
väggar $6,84 \times 9,54 =$
65,2 kvm.

INNEHÅLLER I
KÄLLAREN:

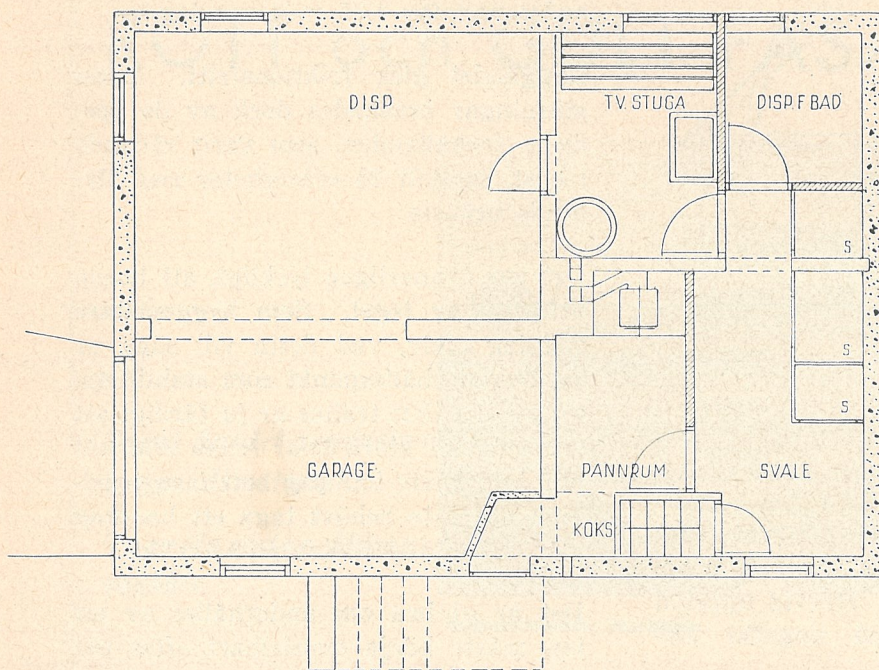
trappa och sval
pannrum
tvättstuga samtidigt
badrum
garderober
utrymme för särskilt
badrum, garage och
utrymme för förråd
eller liknande.

I BOTTEN-
VÅNINGEN:

trappa, kapprum och
w.c.
kök $2,22 \times 3,90$
vardagsrum med öppen
spis $3,80 \times 5,32$
2 sovrum med tillhö-
rande 3 garderober,
vardera inkl. garde-
rober $2,87 \times 2,97$ resp.
 $2,97 \times 4,12$.

MATERIAL:

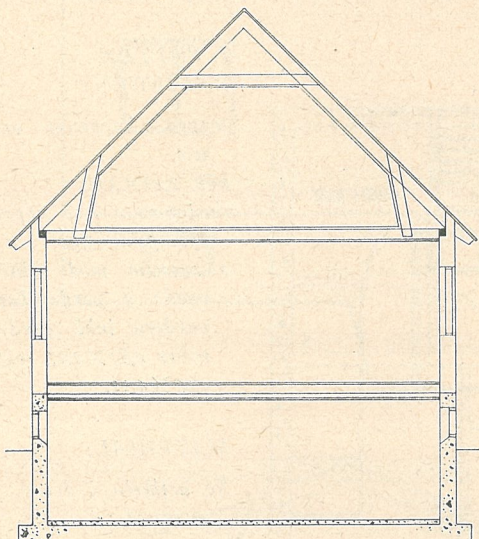
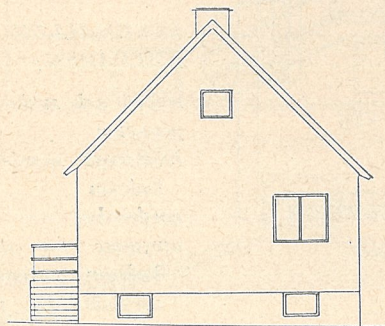
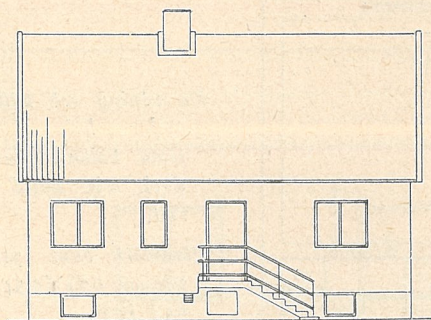
Se artikeln i detta
nummer.

Källarplan

Skala för samtliga ritningar.

Fasad, gavel och sektion vid 45° lutning på taket.

I husen inrättades garage. Därvid grundade man på plattor till frostfritt djup, 1,3 m under marken. Härvid uppstod en kostnadsökning på ungefär 180 kronor.

Av arbetet överlämnades vatten, gas och värme till en underentreprenör.

De elektriska arbetena samt plåt och glasarbetena utfördes likaledes av underentreprenör.

Bygget i sin helhet gav arbetstillfällen åt ca 270 man. Arbetsstyrkan förflyttades därvid från det ena bygget till det andra, så att när arbetarna var färdiga med grunden på det ena huset, flyttade de till nästa, varefter murarna fingo taga vid o. s. v. När grundläggningsarbetarna sedan hade gått igenom alla husen, fingo de taga vid med bjälklagen.

Arbetet kan härigenom på sätt och vis sägas ha bedrivits efter principen löpande band.

Trots att det var Stockholms murarfackförening som stod för företaget och att husen uppfördes av tegel, var det dock murarna som fingo de minsta arbetstillfällena. De utbetalda arbetslönerna för snickare och timmermän uppgå till större belopp än de för murarna. Tegelåtgången var icke heller så exceptionellt hög. För samtliga hus erfordrades ungefär 1,35 miljoner tegel.

Byggandet gick friktionsfritt. Vissa störningar orsakades dock av de speciella förhållanden, som varit rådande i höst, särskilt då svårigheter med flytande bränsle.

Det var synnerligen lyckligt, att husen utfördes av tegel. Som byggmästare vet jag själv, vad detta vill säga ur såväl underhållsspunkt som stabilitetssynpunkt. Ett trähus är ju färdigt att göras om till stora delar redan efter ett par år. Själv har jag bott i en tegelvilla och inte behövt taga ett handtag med underhållsarbeten på 8 års tid.

Det är ej bra om underhållet av ett hus måste börja omedelbart efter det detta blivit färdigt. När en människa byggt eller köpt ett hus, behöver hon såväl ur ekonomisk som ur arbetssynpunkt andrum några år, innan hon skall behöva börja med arbete på huset igen.

Gösta Bäckström.

MÄLARDALENS FASADTEGEL

Karolinska Sjukhuset, Stockholm

i Karolinska sjukhuset,
Stockholm

Wenner-Grenska Stift-
telsen, Stockholm

Eriksdalsskolorna,
Stockholm

Medborgarhuset,
Stockholm

äro exponenter för några av våra
olika typer av

RÖTT och GULT FASADTEGEL

Radiumhemmet, Stockholm

*Tegel är vårt sundaste
byggnadsmaterial*

*Tegelfasaden åldras
vackert*

A.-B. MÄLARDALENS TEGELBRUK

Kungsgatan 39

STOCKHOLM

Telefon 23 33 65

GYNNA SVENSK INDUSTRI

Börja det nya året med att planera för förbättringar och anskaffande av erforderliga nya maskiner.

SVEDALA

Tegelmaskiner äro svensk kvalitetsvara alltigenom med alla därmed hörande goda egenskaper:

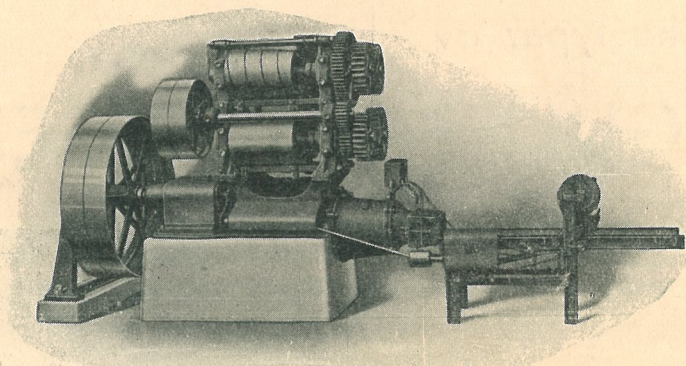
STYRKA - ÄNDAMÅLSENLIGHET - EFFEKTIVITET

SVEDALA

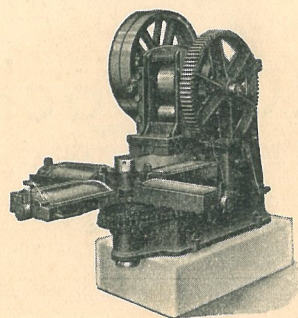
Tegelmaskiner tillfredsställa alla inom den svenska tegelbruksindustrien.

SVEDALA

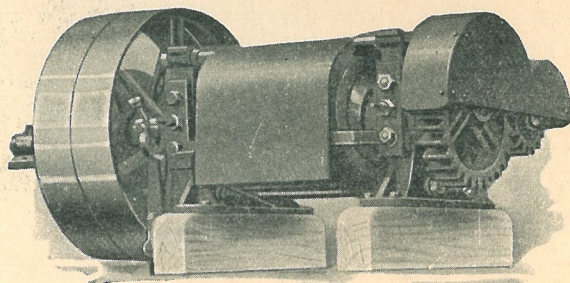
erfarna ingenjörer bistå gärna med råd och lämna förslag och priser å för de olika tillverkningarna lämpliga maskiner.

Tegelpress "Effektiv II" med valsverk RFS 2-19 och automatiskt avskärningsbord "Ideal"

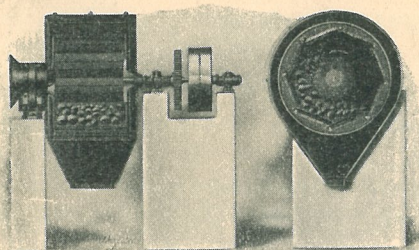
Taktegelpress "Remont"

SVEDALA

1216

Finvalsverk RF 425-600

Kulkvarn typ A

A.B. ÅBJÖRN ANDERSON, SVEDALA
TEL. GJUTERIET